

**«Եվրոպա» շաբաթաթերթը 1848-1850 թթ.
դանիա-պրուսական պատերազմի մասին**

Ֆելիքս Մովսիսյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-235>

Հանգուցային բառեր. Շլեզվիգ, Հոլշտայն, Դանիա, Պրուսիա, պատերազմ, Գերմանական միություն, զինադադար, Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարան, «Եվրոպա»

Նախաբան

1848 թ. փետրվարի ֆրանսիական հեղափոխության հաղթանակի լուրը բարերար ազդեցություն ունեցավ եվրոպական մի շարք երկրներում, որտեղ նախ՝ հեղափոխական, այնուհետև՝ ազգային-ազատագրական շարժումներ ու պայքար ծավալվեց հանուն ազգային ինքնավարության և անկախության: Ի թիվս եվրոպական այլ ժողովուրդների՝ ազգային պայքարի ելան նաև Յուտլանդիա թերակղզու հարավում ընկած գերմանացիներով բնակեցված Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսությունները, որոնք դեռևս 1460 թ. կառավարվում էին Դանիայի թագավորի կողմից: 1720 թ. Ֆրեդրիկսբուրգի պայմանագրով ամբողջ հարավային Յուտլանդիան անցավ Դանիայի տիրապետության տակ, իսկ 1721 թ. Ֆրիդրիխ IV-ը ճանաչվեց Շլեզվիգի և Հոլշտայնի ժառանգական տիրակալ: 1806 թ. Դանիան՝ որպես Նապոլեոնյան Ֆրանսիայի դաշնակից, Շլեզվիգը հայտարարեց իր տիրույթը: 1815 թ. Վիեննայի վեհաժողովի որոշմամբ՝ Դանիան պահպանեց իր իրավունքը դքսությունների նկատմամբ, բայց Հոլշտայնը հայտարարվեց Գերմանական միության անդամ: 1830-ական թթ. դքսություններում ազգային շարժումը ծավալվեց ինքնավարություն ձեռք բերելու և միասնական սահմանադրություն ունենալու նպատակով:

1840-ական թթ. դքսությունների պայքարն էլ ավելի սրվեց՝ կապված սկանդինավիզմի բուրժուական լիբերալ շարժման հետ, որը հռչակում էր սկանդինավյան երեք երկրների ոչ միայն պատմական և մշակութային, այլև քաղաքական ընդհանրություն [35, 179, 218, 233, 234; 40, 119]: Դանիայում քաղաքական սկանդինավիզմը ծառայում էր Հարավային Յուտլանդիան ամբողջությամբ տիրելուն և խանգարում էր գերմանացիների ազգային միավորմանը, որին ձգտում էին նաև դքսությունները: 1848 թ. սկզբին Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսություններում Գերմանական միության հետ ազգային միավորման նպատակով նոր շարժում ծավալվեց, որը հանգեցրեց դանիա-պրուսական պատերազմի: Այն լայն արձագանք գտավ ժամանակի ինչպես եվրոպական, այնպես էլ հայ պարբերական մամուլում: Դանիա-պրուսական հա-

կամարտությանն անմիջականորեն անդրադարձել է հայ ազգային-պահպանողական հոսանքի գաղափարակիր «Եվրոպա» քաղաքական շաբաթաթերթը: Մխիթարյանների դիրքորոշումը դքսությունների ազգային շարժման և դանիա-պրուսական պատերազմի նկատմամբ բացահայտելը կարևոր է հայ հասարակական մտքի և պարբերական մամուլի պատմության համար:

«Եվրոպա» քաղաքական շաբաթաթերթը

Հայ պարբերական մամուլի պատմության մեջ 1847 թ. հունիսին Վիեննայի Մխիթարյան միաբանների հրատարակած «Եվրոպա» շաբաթաթերթը կարևոր և ուրույն տեղ է զբաղեցնում հատկապես եվրոպական երկրներում ընթացող քաղաքական իրադարձությունների հրատապ ու բովանդակալից հրապարակումների հարցում: Պարբերականի հրատարակման նախաձեռնող և հովանավոր, պոլսահայ նշանավոր ամիրա Հակոբ Չելեպի Տյուզլանցը Մխիթարյան միաբաններին պատվիրել էր հրատարակել քաղաքական բնույթ ունեցող թերթ, որն «ամփոփ տեղեկություններ» պետք է ներկայացներ ընթերցողների լայն շրջաններին Եվրոպայում կատարվող քաղաքական անցուղարձի մասին: Նա թերթի ապագա լրագրողներին հորդորում էր այդ մասին գրել «ծանրությամբ, հանդարտությամբ, ընտրությամբ և կարելի եղածին չափ մաքուր ոճով» [1, 100]:

«Եվրոպային» աշխատակցող միաբաններ Ղևոնդ վարդապետ Հովնանյանը, Փիլիպոս վարդապետ Ճամճյանը և Եփրեմ վարդապետ Չազրճյանը, առաջնորդվելով իրենց տրված պատգամով, 1848-1849 թթ. եվրոպական հեղափոխական և ազգային-ազատագրական շարժումները լուսաբանեցին հնարավորինս «չափավոր» տոնով, հիմնականում անկողմնակալ ու անաչառ դիրքերից: Մխիթարյաններն իրենց լրագրի «վախճանն ու դիտումը» համարում էին «Աստված, Հայրենիք ու գիտություն» և պարտավորվում, որ այդ «բարձր վախճանը մեր ընթերցողներուն ազնուական մտածութիւններուն ալ համաձայն ըլլալով, լրագիրներուս մշտնջենաւոր ու անկեղծ կնիքը կը մնայ»: Քաղաքական իրադարձությունները լուսաբանելու հարցում Մխիթարյանները խոստանում էին «Ժամանակիս ամէն դէպքերը, մանաւանդ հիմնական Եվրոպայի խռովութիւնները, իրենց բնական աղէկ կամ գէշ գունով նկարել, որ ընթերցողները աղէկը տեսնեն ու հետևին, գէշն իմանան ու փախչին» [13, 112]:

Մխիթարյանները հավատարիմ մնացին ստանձնած այս ուղեգծին և 1848-1849 թթ. եվրոպական քաղաքական շարժումները լուսաբանեցին «Հավատարմության և ճշմարտասիրության» տեսանկյունից: Նրանք ստացված պաշտոնական և հեռագրական լուրերի ու մամուլի բազմաբնույթ հրապարակումների վերլուծության հիման վրա հանգամանորեն ներկայացնում են

եվրոպական երկրներում տեղի ունեցող քաղաքական գործընթացները: Այդ մասին «Եվրոպայի» հրապարակումները վկայում են, որ Մխիթարյան միաբանները բավական իրազեկ էին եվրոպական երկրների ժողովուրդների պայքարի մանրամասնություններին: Դրանք շատ հաճախ առանց չափազանցության սկզբնաղբյուրի դեր են խաղում: Այս իմաստով ուշագրավ են թերթի հրապարակումները բազմաթիվ քաղաքական իրադարձությունների, այդ թվում՝ 1848-1850 թթ. դանիա-պրուսական պատերազմի մասին:

«Եվրոպան» պատերազմի պատճառների մասին

Անդրադառնալով Դանիայում տիրող վիճակին՝ «Եվրոպան» գրում է, որ 1848 թ. հունվարի 19-ի առավոտյան, 62 տարեկանում, վախճանվել է Քրիստիան VIII թագավորը: Հունվարի 21-ին գահը ժառանգել է նրա որդի Ֆրեդերիկ Կարլ Քրիստիանը: Այդ մասին թագավորական պալատի պատշգամբից արդարադատության նախարար Սեդմանը բարձրաձայն երեք անգամ հայտարարեց՝ «Քրիստիան ութերորդ թագավորը մեռավ, կեցցե՛ Ֆրեդերիկ յոթերորդ թագավորը»: Ամեն անգամ այս խոսքերն արտաբերելուց հետո երաժշտական փողեր հնչեցին, այնուհետև Ֆրեդերիկ VII-ը պատշգամբ դուրս եկավ ու ժողովրդին ողջունեց [2, 22, 23]:

Ստանձնելով Դանիայի թագը, գրում է «Եվրոպան», Ֆրեդերիկ VII թագավորը ժողովրդին հղած ուղերձում հայտարարում է, որ մտադիր է իր հոր դրած կարգերն ու օրենքները հաստատուն պահել: Նա միաժամանակ խոստանում է Դանիային ու Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսություններին նոր սահմանադրություն շնորհել՝ պահպանելով նրանց իշխանությունն ու իրավունքները: Այդ նպատակով «հրամայել է մասնաւոր ժողովք մը դրուի որ աս բանիս վրայ աղէկ մտածէ»:

«Եվրոպան» ճիշտ էր տեղեկացված Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսություններին սահմանադրություն շնորհելու մասին Դանիայի միապետի մտադրության վերաբերյալ, որը մահվանից առաջ փորձեց իրականացնել դեռևս Քրիստիան VIII-ը: Նա ժողովրդին ուղղված բաց նամակում հայտարարեց, որ դքսություններն անքակտելիորեն կապված են Դանիայի հետ և հանդիսանում են դանիական թագավորների ժառանգական տիրույթը: 1847 թ. դեկտեմբերին նա հրահանգեց Դանիայի և դքսությունների համար միասնական սահմանադրության նախագիծ մշակել, բայց չհասցրեց պետական խորհրդում այն քննարկել, քանի որ հունվարի 20-ին հանկարծամահ եղավ: Նրա մահից ութ օր անց Ֆրեդերիկ VII-ը, կատարելով հոր կամքը, սահմանադրություն հռչակելու մտադրություն հայտնեց, որի դեմ ըմբոստացան հոլշտայնցիները, որոնք ցանկանում էին ունենալ Շլեզվիգի հետ հավասար հատուկ կարգավիճակ [45, 92; 35, 235; 36, 11; 37, 81; 42, 348]:

«Եվրոպան» Ֆրեդերիկ VII-ի առաջին քայլերի թվում հիշատակելու արժանի է համարում 1848 թ. հունվարի 26-ի հրովարտակը, որով նա իր հորեղբայր Ֆրեդերիկ Ֆերդինանդին հայտարարում էր թագաժառանգ: Թերթի հավաստի տվյալներով՝ նա թագավորից 16 տարի մեծ է և զավակ չունի, ուստի նրա մահից հետո գահը ժառանգելու է Ֆրեդերիկ VII-ի հորաքրոջ տղան: Դանիական օրենքը թույլ է տալիս գահաժառանգություն նաև կանանց գծով, իսկ Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսություններում իշխանությունը կարող են ժառանգել միայն արական սեռի ներկայացուցիչները: Քրիստիան VIII թագավորը, հաշվի առնելով, որ Ֆրեդերիկը զավակ չունի և չի կարող երկու գերմանական դքսությունները ժառանգել, որոշեց «Դանիացուց օրենքը նոյն դքսութիւններուն վրայ տարածել. Շլեզվիկ-Հոլշտայնիք ասոր վրայ շատ խռովեացան, նոր համար ալ մեջերնին վեճ բացուեցաւ» [3, 27]:

«Եվրոպան» ճիշտ էր տեղեկացված, որ Դանիայում և դքսություններում գահաժառանգման տարբեր կարգեր էին գործում: Սկսած 1665 թ. Դանիայում գահը, բացի տղամարդկանցից, կարող էին ժառանգել նաև կանանց գծով ներկայացուցիչները, իսկ Հոլշտայնում՝ միայն տղամարդիկ: Շլեզվիգում գահաժառանգման հարցը վիճահարույց էր: Ֆրեդերիկ VII-ը դքսությունների գահաժառանգման խնդիրը կարգավորելու նպատակով նոր սահմանադրության նախագիծ հրապարակեց, որը Շլեզվիգը և Հոլշտայնը հռչակում էր Դանիական թագավորության տիրույթ: Մարտի 18-ին դրա դեմ Ռենդսբուրգում ընդվզած դասային բոլոր խավերի ներկայացուցիչների ժողովը միաձայն որոշեց դիմել թագավորին և պահանջել Շլեզվիգ-Հոլշտայնին սահմանադրություն շնորհել, որը հնարավորություն կտար միավորվել Գերմանական միությանը: Հոլշտայնի այս քայլը քաղաքական ալեկոծություն առաջ բերեց Կոպենհագենում՝ դանիական լիբերալների շրջանում: Նրանք, ոգևորված 1848 թ. մարտի սկզբին Վիեննայում և Բեռլինում լիբերալների ունեցած հաջողություններից ու անհանգստացած Շլեզվիգ-Հոլշտայնում գերմանական հայրենասերների նախապատրաստվող ելույթի մասին տեղեկություններից, ոտքի ելան: Մարտի 20-ին, երբ հայտնի դարձավ Ռենդսբուրգի ժողովի որոշման մասին, դանիական լիբերալները մայրաքաղաքի «Կազինո» թատրոնում հավաքույթ անցկացրին: Հաջորդ օրը մոտ 20 հազար մարդ Կոպենհագենի քաղաքային վարչության անդամների գլխավորությամբ երթ կազակերպեց դեպի Քրիստիանսբուրգ՝ թագավորական պալատ, և Ֆրեդերիկ VII-ին ներկայացրին նախորդ օրը «Կազինոյում» կայացրած լիբերալների պահանջը՝ դքսությունները Դանիային միավորելու և նոր սահմանադրություն շնորհելու մասին: Թագավորը հայտարարեց, որ դանիացիների վստահության դեպքում նրանց կառաջնորդի «պատվի և ազատության ճանապարհով» ու բավարարելով լիբերալների պահանջը՝ մարտի 22-ին կազմեց նոր կառավարություն: Այն գլխա-

վորեցին լիբերալ առաջնորդներ, աստվածաբան Դիտլեվ Մոնրադը, փաստաբան Օրլա Լեմանը և զինվորական Անտոն Չերնինգը, չնայած առաջին նախարար նշանակվեց պահպանողական Ադամ Մոլտկեն: Դքսություններում վիճակը հանգստացնելու և լիբերալներին մեղմելու նպատակով Ֆրեդերիկ VII-ը խոստացավ սահմանադիր ժողով հրավիրել [35, 236-238; 40, 121; 45, 92; 36, 12; 42, 348]:

Պատերազմի արձագանքը «Եվրոպա» շաբաթաթերթում

«Եվրոպան» իրավացիորեն նկատում է, որ երբ Կոպենհագենում ժողովուրդը ոտքի ելավ, թագավորը պարտավորվեց կառավարությունը փոխել: Միաժամանակ «Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսութեան բանն ալ որոշեցաւ: Աս դքսութիւնն ալ անկախ կ'ուզէ ըլլալ» [4, 59]: Միանգամայն ճիշտ ընկալելով դքսությունների պայքարի նպատակը՝ Մխիթարյան միաբանության լրագրողները հավաստի տվյալներով գրում են, որ մարտի 24-ի առավոտյան հոլշտայնցիներն ապստամբեցին Քիլում ու ժամանակավոր կառավարություն ստեղծեցին: Զորքն ամեն տեղ ժողովրդի կողմն անցավ: Թերթը տպագրում է հոլշտայնցիների ժամանակավոր կառավարության հայտարարությունը, որտեղ ասվում էր, որ Դանիայի թագավորը Կոպենհագենում ժողովրդական խռովության արդյունքում «դքսութեան դէմ թշնամական կարգադրութիւն մը սկսաւ ընել: Երկրի տէրերուն կամքը ալ ազատ չէ, ու երկիրը առանց կառավարութեան է: Մենք չենք կրնար թողուլ որ Գերմանացւոց երկիրը Դանիացւոց յափշտակութեանը մատնուի: Մեծ վտանգները մեծ ալ որոշումներ կ'ուզեն. սահմանները պաշտպանելու եւ կարգաւորութիւն մը հարկաւոր է» [4, 59]:

«Եվրոպան» նկատի ունի դանիական արքայատոհմի Օլդենբուրգների ճյուղի տղամարդկանց գծով ներկայացուցիչ Շլեզվիգի կառավարիչ արքայազն Ֆրեդերիկ Նյորսկցու փաստացի անարյուն պետական հեղաշրջումը: Մարտի 23-ին նա հեշտությամբ գրավեց Ռենդսբուրգի ամրոցը, որի կայազորի մեծ մասն անցավ Շլեզվիգ-Հոլշտայնցիների շարժման կողմը: Մարտի 24-ին դուքս Քրիստիան Ավգուստ Աուգուստենբուրգցու՝ Քիլում ձևավորած ժամանակավոր կառավարությունը հայտարարություն տարածեց և Հարավային Շլեզվիգն ու Հոլշտայնը հռչակեց դանիական թագավորությունից անկախ՝ պատճառաբանելով, որ թագավորն իր գործողություններում ազատ չէ և գտնվում է Կոպենհագենի փողոցային ամբոխի ազդեցության տակ: Հյուսիսային Շլեզվիգը և Յուտլանդիան հավատարիմ մնացին թագավորին, ով, դքսությունների ապստամբությունից անհանգստացած, խոստացավ նրանց օգնել [45, 92; 35, 238; 40, 121]:

Այս կապակցությամբ «Եվրոպան» գրում է, որ թագավորը մարտի 27-ին Շլեզվիգ-Հոլշտայնցիներին հղած նամակում «կը յորդորեր որ ապստամբութենէ ետ կանեն հանդարտին»: Թերթի ունեցած լուրերով՝ Ֆրեդերիկ VII-ը

շլեզվիզցիներին և Գերմանական միության անդամ հոլշտայնցիներին խոստանում է «Դանիայի հետ միացեալ մնալով ու ձեր անձնական գործակցութեամբ՝ ազատ ազգային սահմանադրութիւն մը պիտի ունենաք: Թէպէտ եւ մէկ կառավարութիւն է, բայց անով ձեր անկախութիւնը ամեննին չըվնասիր, որովհետև առանձին դատաստան պիտի ունենաք: Բայց Շլեզվիզ-Հոլշտայնցիները ամենեւին չուզեցին գլուխ ծռել ու թագաւորին խոնարհիլ: Ասոր համար թագաւորը իրենց դեմ պատերազմի ելաւ» [5, 71]:

Ֆրեդերիկ VII-ը, թէև դքսութիւններին սահմանադրութիւն և ինքնավարութիւն էր խոստանում, բայց դանիացիները դեմ էին ու ցանկանում էին պահպանել Հարավային Յուտլանդիան: Դանիացիների և դքսութիւնների հակամարտութիւնը հանգեցրեց պատերազմի: Հակամարտող կողմերի բանակներում տիրում էին ազգայնամոլական տրամադրութիւններ, թէև արդարութիւնը դքսութիւնների կողմն էր, որոնց գերմանացի բնակչութիւնը ցանկանում էր միանալ իրենց հայրենակիցների հետ: Ապստամբ Հոլշտայնի ժամանակավոր կառավարութեանն օգնության խնդրանքով դիմեց Գերմանական միությանը, որին անմիջապէս արձագանքեց Պրուսիան: Ֆրիդրիխ-Վիլհելմ թագաւորը երազում էր տնտեսական ու ռազմավարական նշանակութիւն ունեցող դքսութիւնները միացնել Պրուսիային, որին այդ հարցում սատարում էին Հաննովերը, Օլդենբուրգը, Բրաունշվեյգը և գերմանական այլ պետութիւններ: Գերմանական լիբերալ-բուրժուական շրջանները ձգտում էին օգտվել դքսութիւնների պայքարից, հասնել նրանց անջատմանը Դանիայից և Հոլշտայնի օրինակով Շլեզվիզը մտցնել Գերմանական միության մեջ: Առաջնորդվելով այս մտայնութեամբ՝ Պրուսիան առանց պատերազմ հայտարարելու, չունենալով որևէ տարաձայնութիւն Դանիայի հետ, ապրիլի 6-ին իր զորքերը մտցրեց Հոլշտայն [43, 17; 36, 12; 37, 81]:

«Եվրոպայի» պատմելով՝ Գերմանական միութիւնում որոշեցին, որ Պրուսիան օգնի դքսութիւններին, եթէ Դանիան հարձակվի նրանց վրա, ու բավական զորք ուղարկեցին: Բայց գերմանացիների «այդ որոշումները ուշացած էին», որովհետև դանիացիներն ավելի շուտ հարձակվեցին շլեզվիզցիների վրա և ապրիլի 9-ին Ֆլենսբուրգի մոտ հաղթանակ տարան, որից հետո գրավեցին Շլեզվիզ քաղաքը: Թերթը Ռենսբուրգից ստացված լուրերով գրում է, որ դանիացիները հաղթանակ տարան շնորհիվ իրենց ռազմանաւերի աջակցության, որոնց թնդանոթները գնդակոծեցին շլեզվիզցիներին: Նրանք 800 զինվոր կորցրին, որոնք «սաստիկ յուսահատութեամբ կը պատերազմէին»: Թերթը դժբախտութիւն է համարում շլեզվիզցիների քիչ թվով հրամանատարներ ունենալը: Նրանցից կոմսը Պավտիսը «շատ քաջութեամբ կը պատերազմէր, բայց չկրցաւ յաղթել, 200 հոգի՝ միայն իր գնդէն մեռան» [5, 71-72]:

«Եվրոպան» հավաստի է ներկայացնում Ֆլենսբուրգից հյուսիս՝ Բոռի

մոտ, դանիական գեներալ Գեդեմանի գլխավորած 10 հազար զորքի հաղթանակը, որից հետո դանիացիները հաստատվեցին դաննեվիրկսյան դիրքերում: Բայց դքսություններին օգնության եկած 200 հազար պրուսական զորքը շուտով փոխեց իրավիճակը [35, 239]:

Այս իրողությունը հաստատում է «Եվրոպան», որի տեղեկություններով ապրիլի սկզբին հոլշտայնցիներին օգնության շտապած պրուսացիները դիրքավորվեցին Էվենշտեդդի մոտ, ապա դանիացիներին ստիպեցին ետ քաշվել իրենց դիրքերից: Ապրիլի 20-ից հետո տեղի ունեցած կռիվներում, գրում է «Եվրոպան», Պրուսիայի «հանդուգն զինվորները» հարձակեցին Կոդորբ ամուր բերդի վրա և չորս-հինգ ժամ կռվից հետո դանիացիներին փախուստի մատնեցին: Պրուսական զնդերը, հաղթականորեն առաջ շարժվելով, գրավեցին Շլեզվիգ քաղաքը: Ապրիլի վերջին ստացված լուրերով թերթը տեղեկացնում է, որ դանիացիների զորքը Շլեզվիգի դքսությունից ամբողջովին դուրս է եկել: Գերմանացիների և հատկապես պրուսացիների զորքը «հաղթանակավ կեցած են, թեպետ եւ իրենց կողմանէ ալ շատ մարդ կորսընցուցին» [6, 76; 7, 82]:

Թերթն իրավացի է. 1848 թ. ապրիլի 23-ին պրուսական 35 հազար զորքի հրամանատար գեներալ Ֆրիդրիխ Վրանգելը Շլեզվիգ քաղաքի մոտ հաղթեց դանիացիներին, այնուհետև գրավեց Ֆրեդերիսիա ամրոցը, Ռենսբուրգ, Քրոբ, Դանեվիրի, Ֆրեդերիկսբերգ քաղաքները: Դանիացիներին ամբողջովին դուրս մղեցին Շլեզվիգից և ապաստանեցին Այլս(Ալգեն) կղզում [35, 239-240; 40, 121; 45, 93]:

Այս մասին իրագել «Եվրոպան» գրում է, որ Շլեզվիգում կրած պարտությունից հետո թեպետ դանիացիները ծովում պատերազմական գործողություններ սկսեցին և Պրուսիայի շատ նավեր ոչնչացրին, բայց «ասով բան մը չվաստակեցան»: Գերմանացիները ցամաքում մինչև Ֆրեդերիսիա հասան ու գրավեցին: Դանիացիները զինադադար խնդրեցին, բայց պրուսական զորքի հրամանատար գեներալ Ֆրիդրիխ Վրանգելը նրանց մերժեց: Նա հայտարարեց, որ մինչև Ալգենից ու Շլեզվիգին պատկանող մյուս կղզիներից դանիացիները դուրս չգան, զինադադարի մասին խոսք լինել չի կարող [8, 86]:

1848 թ. մայիսին դանիացիները դիրքավորվեցին Դյուպպելյան ամրություններում: Հարավային Յուտլանդիան գրաված գեներալ Ֆ. Վրանգելի հաջողությունները շուտով կասեցվեցին Շվեդիայի սպառնալից դիրքորոշման և Անգլիայի ու հատկապես Ռուսաստանի միջամտության պատճառով: Շվեդիան, առաջին անգամ առաջնորդվելով սկանդինավիզմի համերաշխության ոգով, 15 հազար օժանդակ կորպուս ուղարկեց Դանիա, որը, սակայն, պատերազմական գործողություններ չծավալեց: Շվեդիան իր բանակն ու նավատորմը մարտական վիճակում պահեց ու Պրուսիային զգուշացրեց, որ

Յուլյանդիան գրավելու դեպքում հանդես կգա նրա դեմ [39, 336]:

«Եվրոպայի» տեղեկություններով Գերմանական միության Դանիայի հետ ունեցած հակամարտության պատճառով Շվեդիան նույնպես սկսեց պատերազմական պատրաստություններ տեսնել: Շոնեն գավառում Շվեդիան 36 հազար բանակ է պատրաստել, որ երեք մասի պետք է բաժանվի՝ երեք գնեռալների հրամանատարության տակ: Այս պատրաստության նպատակը թերթի կարծիով այն է, որ գերմանացիները Շլեզվիգ-Հոլշտայնի պատճառով Դանիայից տարածք չնվաճեն: Դրանով Հյուսիսային Եվրոպայի «հավասարակշռությունը կորսուելով՝ իրեն ալ վնաս մը չհասնի»: Այս մասին Բեռլինում Շվեդիայի դեսպանը տեղեկացրեց Պրուսիայի կառավարությանը և հայտնեց, որ իր «պատրաստությունը միայն ինքը զինքը պաշտպանելու համար է»: «Եվրոպայի» կարծիքով Պրուսիայի կառավարությունը Դանիան կամ Սկանդինավյան երկրները նվաճելու միտք չունի: Եթե Պրուսիան Յուլյանդիա մտնի, ապա միայն այն բանի համար, որ Դանիային ստիպի Շլեզվիգ-Հոլշտայնից հրաժարվել: «Եվրոպայի» տեղեկություններով Դանիային պատժելու նպատակով Գերմանական միության խորհրդարանում Պրուսիայի դեսպանն առաջարկեց որոշում ընդունել Գերմանիայի ու Պրուսիայի նավահանգիստներում ու գետերում դանիական որոշով նավարկող նավերն արգելափակել, մինչև որ «Դանիացիները խոնարհին ու խաղաղությոն խընդրեն»: Թեպետ խորհրդարանն այս առաջարկությանը «կատարեալ իրավունք տվեց», բայց չցանկացավ այդ մասին օրենք ընդունել և որոշեց, դանիացիներին ստիպել վճարելու պատճառած վնասները: Թերթի տեղեկություններով, չնայած գնեռալ Ֆ. Վրանգելի սպառնալիքներին, դանիական ռազմանավերը գտնվում են Բելդի նեղուցում և սպասում են շվեդների օգնությանը [9, 91; 10, 96]:

«Եվրոպան» անդրադառնում է նաև դանիա-պրուսական պատերազմի հարցում Անգլիայի դիրքորոշմանը: Թերթը նշում է, որ համայնքների պալատում մայիսի 4-ին արտգործնախարար լորդ Պալմերստոնը հայտարարեց, որ Դանիային ու Պրուսիային Շլեզվիգ-Հոլշտայնի խնդրով Անգլիայի միջնորդությունները հարգվել են: Այս հայտարարությունը խորհրդարանում «մեծ հաճութեամբ ընդունուեցավ» [9, 91]:

Անգլիան զորակցություն դրսևորեց Դանիային միայն այն պատճառով, որ չէր ցանկանում վերջինիս մասնատումը և Պրուսիայի դիրքերի ուժեղացումը Հյուսիսային ու Բալթիկ ծովերի ափերին, որը հակասում էր իր տնտեսական շահերին [43, 18]:

1848 թ. մայիսին Անգլիան ու Շվեդիան Պրուսիայից պահանջեցին իրենց զորքերը դուրս բերել Յուլյանդիայից: Շվեդական ռիկստագի գաղտնի կոմիտեն որոշում կայացրեց, որ եթե պրուսական զորքերը սպառնան Յուլյանդիային ու կղզիներին, ապա 15 հազար զորք կուղարկի Դանիային

օգնության: Շվեդական կառավարությունը պաշտոնական Բեռլինին տեղեկացրեց, որ Յուտլանդիան գրավելու դեպքում պատերազմ կհայտարարի Պրուսիային: 1848 թ. մայիսին՝ պրուսական զորքերի՝ Յուտլանդիա ներխուժելուց հետո, Շվեդիան ռազմական դաշինք կնքեց Դանիայի հետ, իսկ հուլիսին 4500 զինվոր ուղարկեց կղզիները պաշտպանելու համար [39, 366]:

Դանիային առավել լուրջ աջակցություն ցուցաբերեց Ռուսաստանը, որի դիրքորոշմանը «Շվրոպան» չի անդրադառնում ռուսական մամուլի հրապարակումներին ծանոթ չլինելու պատճառով: Քանի որ թերթը անկողմնակալ դիրքերից է լուսաբանում դանիա-պրուսական հակամարտությունը, առանց որևէ մեկնաբանության և վերլուծության, տպագրում է ապրիլի 28-ին Համբուրգից ստացված մի տեղեկություն: Համաձայն այդ լուրի՝ Դանիան օգնություն է խնդրել Ռուսաստանից, որը պատասխանել է, թե ամենևին չի ցանկանում միջամտել այդ խնդրին [7, 82]:

Պրուսիայից ստացված այս լուրն ակնհայտ ապատեղեկատվություն էր և չէր համապատասխանում իրականությանը: Հավատարիմ մնալով 1815 թ. Վիեննայի դաշնագրության դրույթներին՝ Ռուսաստանը մի կողմից Դանիային պարտադրում էր իր մոտեցումը թագավորությունում ստատուս քվոն վերականգնելու անհրաժեշտության մասին, մյուս կողմից՝ Պրուսիայից պահանջում էր պահպանել եվրոպական քաղաքական հավասարակշռությունը: Նիկոլայ I-ը հանդիմանում էր իր աներորդուն՝ Պրուսիայի թագավոր Ֆրիդրիխ-Վիլհելմ IV-ին, «հեղափոխության հետ դաշինք կնքելու համար»: Ռուսաստանը հայտարարեց, որ Շվեդիա-Հոլշտայնը պատկանում է Դանիային և Կոպենհագենի պաշտպանության նպատակով մի նավախումբ ուղարկեց այնտեղ [44, 41; 43, 18]:

Նիկոլայ I-ը բազմիցս հայտարարում էր, որ եվրոպական կարգի օրինական հիմքը հանդիսանում է 1815 թ. Վիեննայի դաշնագրով սահմանված քաղաքական հավասարակշռությունը, որը փոփոխման ենթակա չէ: Առաջ քաշելով այս սկզբունքը՝ նա հասավ այն բանին, որ պրուսական զորքերը լքեցին Յուտլանդիան: Հուլիսի 2-ին Ռուսաստանը, Անգլիան ու Շվեդիան զինադադարի պայմաններ թելադրեցին Պրուսիային: Հունիսի 5-ին դանիացիները հաղթանակ տարան պրուսացիների նկատմամբ, որոնք մտադիր էին իրենց վերադարձնել Հյուսպելը: Ծովերում դանիական նավատորմը շարունակում էր գերիշխել, որովհետև Պրուսիան նավատորմ չուներ: Այդ առավելությունը չեզոքացնելու նպատակով գեներալ Ֆ. Վրանգելը ներխուժեց Հյուսիսային Յուտլանդիա, բայց շուտով հարկադրված դուրս եկավ, որովհետև Ռուսաստանը սպառնաց պատերազմով, իսկ Շվեդիան ու Նոլվեգիան պատրաստվում էին օգնել Դանիային [35, 240; 39, 366; 40, 121]:

«Շվրոպան» տեղեկացած էր, որ Նորվեգիայի թագավորը խորհրդարանին

հորդորել է 260 հազար ռեալ հատկացնել, որպեսզի երկրի ցամաքային ու ծովային ուժերը կարողանան Դանիային օգնության հասնել՝ Գերմանական միության և Պրուսիայի նոր հարձակման դեպքում: Ըստ թերթի՝ Շվեդիան հայտարարել է, որ չի կարող «հանդարտ ու անտարբեր աչքով նայել», թե ինչպես են պրուսացիները նվաճում Դանիայի մի մասը: Դա կխախտի Հյուսիսային Եվրոպայում «քաղաքական հավասարակշռությունը», որով Շվեդիայի և Նորվեգիայի «ապագա հաջողութեան ու ապահովության համար շատ վախ կրնայ ըլլայ» [12, 108]:

«Եվրոպան» ճիշտ է ընկալում Շվեդիայի ու Նորվեգիայի անհանգստությունը, որոնց միապետերը, սակայն, հայտարարություններից այն կողմ չանցան ու չէին պատրաստվում Պրուսիայի դեմ պատերազմել [39, 366; 38, 288]:

1848 թ. հունիսի սկզբին ստացված լուրերով «Եվրոպան» ենթադրում է, որ Շվեդիգ-Հոլշտայնի պատերազմը ավարտվելու վրա է, որովհետև գեներալ Ֆ. Վրանգելի ու դանիացիների միջև զինադադար կնքելու բանակցություններ են գնում: Պրուսացիները պարտավորվում են Շվեդիգի հյուսիսից ու Յուտլանդիայից իրենց զորքը ետ քաշեն, թշնամությունը դադարեցնեն ու 2 միլիոն պատերազմի ծախսերը չպահանջեն: Դանիացիները խոստանում են Շվեդիգ զորք չմտցնել, գերմանացիներից խլած նավերը վերադարձնել ու գետաբերանների շրջափակումը վերացնել [11, 104]:

«Եվրոպայի» դիտարկամբ՝ զինադադարի մասին բանակցությունները դանիական մամուլի հրապարակումներում թեև հույս էին ներշնչում, որ պատերազմն ավարտվելու վրա է, «բայց վերջին դեպքերը աս ուրախական լուրը չեն հաստատեր»: Հունիսի 2-ին Ֆլենսբուրգից ստացված լուրերից պարզվում է, գրում է «Եվրոպան», որ Դանիան պրուսացիներից պահանջել է 24 ժամվա մեջ իրենց զորքը Ֆլենսբուրգից ետ քաշել, այլապես ամբողջ քաղաքը կայրեն: Գերմանացիներն անմիջապես սկսեցին պաշտպանության պատրաստություններ տեսնել: Հունիսի 5-ին և 6-ին Կրավեշտայնի ու Սոնտերբուրգի մոտ նոր բախումներ եղան, երկու կողմերը սաստիկ կատաղությամբ կռվեցին: Երեկոյան դանիացիները նահանջեցին, բայց «հաջորդ օրը կռիվը վերսկսվեց ու պարզ է, թե ով հաղթանակ տարավ» [12, 108]:

Հունիսի վերջին Ռենդսբուրգից ստացված լուրերով «Եվրոպան» հայտնում է, որ դանիացիները վերջերս Հադերսլեբենի մոտ պաշտպանական ամրություններ են կառուցել ու պատրաստվում են ռազմական նոր գործողություններ իրականացնել [14, 121-122]:

Միլիթարյան միաբանության լրագրողները, պատերազմի ընթացքը լուսաբանելով հիմնականում դանիական և գերմանական մամուլի հրապարակումներով, հասկանում էին, որ պատերազմը շարունակվում է, ու զինադադար չի կնքվում հակամարտող կողմերի՝ զիջումների չգնալու պատճառով:

Նրանց դիտարկմամբ՝ Դանիան, թեև պարտություն է կրում և Շլեզվիգն ամբողջությամբ զիջել է Պրուսիային, այնուամենայնիվ չի հաշտվում դքսությունների կորստի մտքի հետ: Ինչ վերաբերում է Պրուսիային, ապա նրա ռազմատենչությանը, թերթի կարծիքով, նպաստում է Գերմանական միության Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանը:

«Եվրոպան» անդրադառնում է 1848 թ. հունիսի 9-ի Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանի նիստին, որտեղ օրվա գլխավոր քննարկվող հարցը եղել է Շլեզվիգ-Հոլշտայնի խնդիրը: Ըստ թերթի տեղեկությունների՝ այդ օրվա բանախոսները նշել են, որ Շլեզվիգ-Հոլշտայնի խնդրի լուծման իրավունքը պատկանում է Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանին: Նրանք պնդել են, որ Գերմանիան պետք է միջամտի դքսությունների հարցին, դրանք դուրս բերի դանիական թագավորության կազմից և «բոլորովին Գերմանական դաշնակցության մեջ խոթե»: Նրանց կարծիքով խորհրդարանն այդպիսի որոշում կայացնելու «իշխանություն ունի», որովհետև որտեղ գերմանացիներ են ապրում կամ գերմաներեն են խոսում, «Գերմանիայի հետ պետք է որ միանան»: Գերմանական պատգամավորների այս հարցադրումից «Եվրոպայի» լրագրողները եզրակացնում են. «Ասով ուրիշ բան չեն ուզեր ըսել, բայց եթե, որն որ ավելի զօրաւոր է, իրաւունքն անոր է» [12, 107]:

Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանում Շլեզվիգ-Հոլշտայնի հարցում, իրոք, ազգայնամոլական տրամադրություններ կային: Դա ակնառու դարձավ, երբ դքսությունների հարցը 1848 թ. հունիսին հայտարարվեց ազգային շահ, իսկ գերմանական ժողովուրդը պատրաստ էր Գերմանական միությունում տեսնել նաև Շլեզվիգին ու կողմ էր դքսությունների միավորմանը Գերմանիային [44, 42-43; 41, 155]:

«Եվրոպան» Բեռլինի «Ազգային լրագրի» հրապարակումով գրում է, որ 1848 թ. հուլիսի 6-ին Պրուսիայի ու Դանիայի միջև պատերազմը երեք ամսով դադարեցնելու զինադադար է կնքվել [15, 130]: Այս հրապարակումից օրեր անց թերթը տեղեկացնում է, որ Պրուսիայի ազգային գործերի նախարարության պաշտոնական ծանուցմամբ՝ Դանիայի հետ Շլեզվիգ-Հոլշտայնի պատերազմը դադարեցնելու «խօսուած զինադադարը չհաստատվեց»: Հուլիսի 24-ին դանիացիները ժամանակավոր զինադադարը խախտեցին, որով նորից «թշնամութիւն սկսած է» [16, 138]:

«Եվրոպայի» հավաստի տեղեկություններով՝ հուլիսի 21-ին Գերմանական միության ու Դանիայի միջև նորից կռիվ սկսվեց: Զինադադար չկնքելու պատճառը թերթը համարում է այն, որ ներկայումս Գերմանիայի փաստացի իշխանությունը Իռհանն արքիդքսի ձեռքին է, կառավարությունը նրանից կախված է ու տեղի ունեցող գործընթացների համար ամեննին պատասխանատու չէ: Զինադադար կնքելու նպատակով բանակցություններ վարած

գեներալ Ֆ. Վրանգելը դանիացիներին հայտնեց, որ հիմա ոչ ինքը և ոչ Պրուսիայի թագավորը այդ հարցով անելիք չունեն։ Դանիացիները խնդիրը պետք է կարգավորեն Բոհանն արքիդքսի հետ, «բայց Դանիան գերմանական տեսուչը չուզեց ճանչնալ»։ Այդ պատճառով Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանում պատգամավոր Բայգերը հայտարարեց, որ պատերազմը պետք է շարունակել, մանավանդ որ «գերմանացիք Յուդլանդ (բուն Դանիայի մեջ) մտած են» [16, 142]:

«Եվրոպայի» լրագրողները քաջատեղյակ էին, որ 1848 թ. հունիսի 29-ին Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանը ավստրիական Հաբսբուրգների արքայատոհմի ներկայացուցիչ Բոհանն արքիդքսին ընտրել է Գերմանական միության կայսրի տեղապահ։ Նա ձևավորեց նոր կառավարություն, որն ի սկզբանե մնաց օդում կախված, քանի որ գերմանական միապետերը շարունակեցին պահպանել իրենց իշխանությունը։ Կենտրոնական կառավարությունն իրական որևէ հենարան, սեփական բանակ ու բյուջե չունեւ և բավարար հեղինակություն չէր վայելում գերմանական պետություններում։ Այնպես որ Դանիայի հետ զինադադարի կնքումն առանձնապես կախված չէր արքիդքս Բոհաննից։

«Եվրոպայի» հավաստի տեղեկությամբ՝ Շվեդիայի թագավորի միջնորդությամբ 1848 թ. օգոստոսի 26-ին շվեդական Մայլմո քաղաքում Պրուսիան և Դանիան զինադադար ստորագրեցին։ Գերմանական միության կողմից զինադադարը ստորագրեց Պրուսիայի թագավորի ներկայացուցիչ գեներալ Պելովը, իսկ Դանիայի թագավորի անունից՝ գեներալ Քրիստիան Ռեեցը։ Զինադադարը ստորագրվել է հետևյալ պայմաններով.

Դանիան վերացնում է Գերմանիայի նավահանգիստների շրջափակումը, երկու կողմերի զբոսայգիներն ազատ են արձակվում, առգրավված նավերը վերադարձվում են, գերմանական զորքը դուրս է գալիս Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսությունից։ Կողմերի համաձայնությամբ զինադադարի ժամանակ դքսությունները կառավարելու համար ստեղծվում է 5 հոգուց բաղկացած ժամանակավոր կառավարություն։ Նրանցից երկուսին առաջադրում է Դանիայի թագավորը, երկուսին՝ Պրուսիայի թագավորը, իսկ հինգերորդ անդամին թագավորները որոշում են փոխադարձ համաձայնությամբ։

Երկու երկրներն առաջադրում են գործակալներ, որոնք զինադադարի ընթացքում դքսություններում, առանց կողմնակալության, որպես հաշտարարներ, հետևելու են օրենքների կատարման ընթացքին։

«Եվրոպան» գերմանական մամուլի հրապարակումներից գիտեր, որ Ֆրանկֆուրտյան ժողովում այս «զինադադարը շփոթութեան պատճառ եղավ», որովհետև Պրուսիայի թագավորը Գերմանական միությունից «իրեն տրված հրամանն անելի գործած է»։ Նա 7 ամիս զինադադար պահելու հրա-

ման չունի, որը կնքվել է հին Գերմանական միության անունով և ոչ ներկայիս, որտեղ անգամ նշված չէ Իռլանդի արքեպիսկոպի անունը: Բացի այդ, «զինադադարը չի պարունակում զինվորական պայմանավորվածություններ, այլ քաղաքական դաշինք է»:

«Եվրոպայի» տեղեկություններով, զինադադարի պայմաններին Ֆրանկֆուրտյան ժողովում ոչ բոլորը հավանություն տվեցին: Բայց քանի որ խնդիրն առնչվում է Պրուսիայի թագավորին, որոշեցին այն հանգիստ կարգավորել և «առանց շփոթություն հանելու ու Եվրոպայի մեջ խռովութեան պատճառ ըլլալու ճար մը հոգալ»: Կառավարության անդամների կարծիքով ստորագրված զինադադարը պետք է ընդունել, որովհետև ըստ Պրուսիայի պաշտոնյաների՝ Իռլանդի արքեպիսկոպիսին և գերմանական նոր պետությունը չհիշելու պատճառն այն է, որ «ղրսի տերությունները դեռ գասոնք չեն ընդունած ու միայն հին գերմանական դաշնակցությունը կը ճանչնան, որուն անուամբը որ զինադադարը հաստատած են»: Ժողովականների մեծ մասը դրան դեմ դուրս եկավ ու որոշեցին, հակառակ զինադադարի պայմանների, գերմանական գործը Շլեզվիգ-Հոլշտայնից դուրս չբերել: Այս պայմանով զինադադարն ընդունելի չէր, ուստի պաշտոնյաները սեպտեմբերի 5-ին դրանից հրաժարվեցին [17,156]:

Թերթն իրավացի է. Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանում գտնում էին, որ Պրուսիան գերազանցել է իր լիազորությունները և առանց խորհրդարանի համաձայնության զինադադար է կնքել, որը վերաբերում է ամբողջ Գերմանիայի շահերին: Այդ պատճառով սեպտեմբերի 5-ին խորհրդարանը մերժեց զինադադարը, բայց գիտակցելով, որ դրանից հնարավոր չէ խուսափել, սեպտեմբերի 18-ին վավերացրեց այն [37, 81-82; 41, 155-156; 36, 18]:

«Եվրոպան» անդադադանում է Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանի սեպտեմբերի 16-ի նիստին, որտեղ առավոտյան 9-ից մինչև երեկոյան 8-ը քննարկվեց զինադադարի հարցը: Շլեզվիգի և Հոլշտայնի պատգամավորներ Ֆրանկեն, Մեքելզեն և ուրիշներ ժողովին առաջարկեցին խնդիրը խաղաղությամբ կարգավորել և օգոստոսի 26-ին կնքված պայմանագիրը ուժի մեջ թողնել, որովհետև դանիացիները պատրաստ են որոշ զիջումներ անել: Ժողովն այս առաջարկությանը հավանություն տվեց, բայց այն «ազատասերների ու արմատականների համար անհաճո եղավ», որոնք որոշեցին քաղաքում «խռովություն ու շփոթություն հանել»: Երեկոյան ժամը 9-ին խռովարարները խառն բազմությամբ քաղաքի փողոցներում աղմուկ-աղաղակ բարձրացրին և սպառնալիքներ հնչեցրին: Այս «շփոթության» ժամանակ ազգային պահապանները զենք կիրառեցին, որոնց օգնության եկած Հեսսեն-Քասելի պատերազմական գործը օգնեց խռովարարներին ցրել: Թերթի տեղեկություններով սեպտեմբերի 17-ի երեկոյան ռամկապետական ընկերության անդամները

հավաքվեցին և որոշեցին զինադադարն ընդունելու օգտին քվեարկած բոլոր պատգամավորներին «մատնիչ հայրենեաց կանչովին» ու իրենց որոշման մասին տեղեկացնեն գերմանական ժողովրդին: Սեպտեմբերի 18-ի առավոտյան խորհրդարանի շենքը չորս կողմից շրջապատեցին ավստրիական և պրուսական 2400 զինվորներ: Կեսօրին խռովարարները սկսեցին պատնեշներ կառուցել: Զինվորները պատնեշները թնդանոթներով ցրեցին ու խռովարարաներին ետ քշեցին: Սեպտեմբերի 19-ի առավոտյան ընկավ խռովարարների վերջին պատնեշը, և կռիվը դադարեց: Զինվորներից 60-ը, ինչպես նաև պրուսացի պատգամավորներ Լիհնովսկին և Ավերսվալտը «չարաչար սպանուեցան ապստամբներուն ձեռքեն» [18, 164]:

«Եվրոպան» իրատեսորեն ներկայացնում է Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանում զինադադարի մասին քննարկումներն ու դրանց հետևանքները, որը չէր բխում գերմանական ժողովրդի շահերից և անորոշ ժամանակով հետաձգում էր դքսությունների միավորումը Գերմանական միությանը: Զինադադարի վավերացումը նշանակում էր Գերմանական միության կողմից Շլեզվիգից հրաժարում, որը վիրավորում էր գերմանացիների ազգային զգացմունքները, արժանապատվությունն ու միավորման ձգտումը: Այն միաժամանակ լուրջ հարված էր գերմանական ազգային ժողովի հեղինակությանը, որը «մինչ այդ ներկայանում էր Գերմանիայի քաղաքական ճակատագրի և ժողովրդական ինքնավարության կերտող» [44, 44; 37, 81]:

Ամփոփելով 1848 թ. քաղաքական տարվա արդյունքները՝ «Եվրոպան» կանխատեսում է առաջիկա տարում «մեծամեծ ու երևելի դեպքեր գուշակել», որոնց թվում հիշատակում է նաև Շլեզվիգ-Հոլշտայնի խնդիրն ու Պրուսիայից ստացված լուրերը: Մխիթարյանների կարծիքով Եվրոպայում ընթացող քաղաքական իրադարձությունները «ամեն քաղաքականացեալ ու լուսավորուիլ բաղձացող մարդու գիտնալու հարկավոր բաներ են»: Կարևորելով դրանք՝ Մխիթարյաններն իրենց թերթի խնդիրը համարում են այդ «դեպքերը ազգին առջևը դնելը», որպեսզի ընթերցողներին «ավելի հաճոյ» լինի ու «ազգին քաղաքականութիւնն ու լուսավորութիւնը ավելի յառաջանայ» [19, 208]: Առաջնորդվելով այս մտայնությամբ՝ Մխիթարյանները շարունակեցին անաչառ, անկողմնակալ և առանց դիրքորոշում արտահայտելու լուսաբանել դանիապրուսական հակամարտության հետագա ընթացքը: Զինադադարի ժամկետը լրանալուց հետո պատերազմական գործողությունները վերսկսվեցին, որոնք դանիացիներին հաջողություն չբերեցին ոչ Էկերնֆերդի ծովամարտում և ոչ էլ ցամաքում: Ապրիլի 23-ին Կոլդինգի տակ հարավյուտլանդացի զենեքավ Ֆրեդերիկ Բյուլովը ջախջախիչ պարտություն կրեց, որից հետո դանիացիները Ֆրեդերիկսիայի մոտ շրջապատվեցին Շլեզվիգ-Հոլշտայնցիների 15 հազար զինուժի կողմից [35, 241]:

Դանիացիների անհաջողություններին իրագել «Եվրոպան» գրում է, որ պատերազմը գնալով նրանց համար «վնասակար է դառնում»: Գերմանացիները 52 հազար զորքով շարունակ առաջ են շարժվում, անցել են Շլեզվիգի սահմանը և մտել Յուտլանդիա: Ըստ թերթի՝ դանիացիներն այս տարի Շվեդիայից օգնություն ստանալու հույս չունեն: Նրանք ծովում և ցամաքում կրած պարտություններից շատ գրգռված են, ու «ազգովին կը ջանան որ նոր պատրաստություններով ու աւելի բազմաթիւ զորքով հաղթեն, իրենց ազգային պատիւը տեղը բերեն»: «Եվրոպան» չի կիսում անգլիական մի քանի լրագրերի կարծիքը, որ դանիա-պրուսական պատերազմը առաջիկայում «խաղաղութեամբ պիտի վերջանայ»: Թերթը տեղեկացված էր, որ 1849 թ. մայիսին Ավստրիայի և Ռուսաստանի կայսրերը Դանիայի թագավորին ծանուցել են. «Թեպետ իր իրաւունքը կը ճանչնան, բայց իրեն անանկ յանդգնութեամբ ու յաւառութեամբ պատերազմի նետուելուն չեն հաւնիր» [20, 76]:

«Եվրոպան» անգլիական «Քլոպ» պաշտոնաթերթի լրատվությամբ անդրադառնում է նաև Անգլիայի դիրքորոշմանը: Այդ լրագիրը հայտնում էր, որ մայիսին լորդ Պալմերստոնը պատերազմը դադարեցնելու վերաբերյալ Դանիայի ու Գերմանիայի կառավարություններին առաջարկություններ է արել: Դրանք Դանիայի դեսպանն ընդունել է և վստահաբար կարելի է ասել, որ Պրուսիայի դեսպանը նույնպես կընդունի: Թերթը հույս է հայտնում, որ անչափ մեծ քաղաքական թշնամություններ ու առևտրական վնասներ պատճառած պատերազմը շուտով կավարտվի: «Եվրոպան» տեղյակ չէր Անգլիայի՝ առաջարկություններին ու ենթադրում էր, որ դրանց «էական մասն ըլլայ Շլեզվիկ-Հոլշտայնի դքսութիւններուն գատ սահմանադրութիւն մը տալ» [21, 87]:

«Եվրոպայի» լրատվությամբ՝ 1849 թ. մայիսի 25-ին Պրուսիայի թագավորը դանիական կառավարությանը տեղեկացրել է, որ գերմանական բոլոր պետությունների անունից միայն ինքն է բանակցելու դքսությունների հարցով [22, 92]: Բայց բանակցություններ տեղի չունեցան. մայիսի վերջին պրուսական զորքերը հասան Ֆրիտերցիա, քաղաքը ուժակոծեցին, բայց չկարողացան գրավել: Դանիացիներն այդ ընթացքում համախմբեցին իրենց ուժերը: 1849 թ. հուլիսի 6-ին Ֆրեդերիսիի մոտ նրանք, գեներալ Ֆ. Բյուլովի զլխավորած 20 հազար զորքով, հարձակվեցին դքսությունների զորքի վրա և զգալի կորուստների գնով հաղթանակ տարան [35, 242]:

1848 թ. հուլիսի 10-ին նոր զինադադար կնքվեց, որը մի քանի անգամ երկարացվեց: Շլեզվիգում պատերազմը չվերսկսվեց: «Եվրոպան» գրում է, որ Դանիայի հետ կնքված զինադադարի պայմաններով Շլեզվիգի դքսությունը պետք է բաժանվի Հոլշտայնի դքսությունից և առանձին սահմանադրություն ունենա: Շլեզվիգը կառավարելու են երեք հոգի, որոնք ներկայացնելու են Դանիան, Պրուսիան և Անգլիան: Տեղացի պաշտոնյաները այսուհետ միայն

Հոլշտայնի և Լաուենբուրգի դքսությունները պետք է ղեկավարեն: Ջինադադարը կնքվել է 6 ամիս ժամանակով: «Եվրոպայի» դիտարկմամբ՝ շլեզվիգցիները զինադադարի պայմաններից «շատ դժգոհ են», ինչպես երևում է, Դանիայի կառավարությունը նույնպես զինադադարի պայմաններին «այնպես դիրաւ հաւանութիւն պիտի չտայ» [23, 123-124]:

«Եվրոպայի» տեղեկություններով, թեպետ 1849 թ. զինադադարի պայմաններից երկու կողմն էլ դժգոհ են, բայց Ֆրանսիայի, Անգլիայի և Ռուսաստանի դեսպանները ջանում են հասնել զինադադարի պայմանների կատարմանը: Գերմանական պետությունները հիմա իրենց գորքերը դուրս են բերում Յուլիանդիայից և Շլեզվիգից, բայց Պրուսիայի թագավորի գործողություններին հավանություն չեն տալիս: Բավարիան և Վյուրտեմբերգն արդեն բողոքել են դանիա-պրուսական զինադադարի դեմ [25, 135]:

Չնայած կնքված զինադադարին՝ Պրուսիան չարաշահում էր ռազմական գործողությունների դադարեցումը, նպաստում էր դքսությունների ժամանակավոր կառավարությունների վերազինմանը: Դա առաջ բերեց եվրոպական մի շարք պետությունների դժգոհությունը: 1850 թ. հունվար-փետրվարին Դանիան և Ռուսաստանը Պրուսիային կտրուկ բողոք ներկայացրին, որն ամեն կերպ փորձեց խուսանալել իրեն ներկայացված հարցադրումներին հստակ պատասխանելուց: «Եվրոպայի» տեղեկություններով՝ 1849 թ. հունիսի 20-ին Դանիայի կառավարությունը պրուսական արքունիքին առաջարկել է անջատ հաշտություն կնքել՝ պայմանով, որ պրուսական գորքերը դուրս գան Շլեզվիգ-Հոլշտայնից, որոնց փոխարեն դքսություններ կմտնեն դանիական գորքերը: Եթե դքսությունները հնազանդվեն Դանիայի թագավորին, ապա նա շլեզվիգցիներից, հոլշտայնցիներից ու դանիացիներից կազմված մի խառը ժողով կկազմի, որը կիրականացնի դքսությունների կառավարումը [25, 110]:

«Եվրոպայի» տեղեկությունը հավաստի էր: 1850 թ. հուլիսի 2-ին Բեռլինում Պրուսիայի թագավոր Ֆրիդրիխ-Վիլհելմ IV-ը իր և գերմանական միության անունից Դանիայի թագավորի հետ հաշտություն կնքեց: Պրուսիան պարտավորվում էր իր գորքերը դուրս բերել Շլեզվիգից և ճանաչել դանիական թագավորության իրավունքները դքսությունների նկատմամբ: Գերմանական միության մեջ մտնող Դանիայի տիրույթների սահմանները պետք է ճշտվեին հատուկ հանձնաժողովի կողմից: Դքսությունների ժամանակավոր կառավարությունները պետք է զենքը ցած դնեին, իսկ եթե Հոլշտայնը կշարունակեր դիմադրությունը, ապա Դանիան կարող էր Գերմանիայից դքսության դեմ օգնություն խնդրել [36, 50; 43, 19]:

«Եվրոպան» տեղեկացված էր, որ 1850 թ. հուլիսի 4-ին Լոնդոնում Շլեզվիգ-Հոլշտայնի հարցով Անգլիան, Ֆրանսիան, Ռուսաստանը, Շվեդիան, Նորվեգիան և Դանիան քննարկում անցկացրին ու որոշեցին Դանիայի

«տերութեան ամբողջութիւնը պահեն»: Այս կապակցությամբ միասնական դաշինք կազմվեց, որը հրավիրեցին ստորագրել նաև Պրուսիային և Ավստրիային: Պրուսիան չցանկացավ խառնվել այդ հարցին, իսկ քննարկմանը ներկա Ավստրիայի դեսպանը հրաժարվեց ստորագրել այդ փաստաթղթի տակ [26, 118-119]:

Դքսությունների հարցը կարգավորելու նպատակով Լոնդոնում կայացած համաժողովին մասնակցում էին Անգլիայի, Ավստրիայի, Դանիայի, Ֆրանսիայի, Պրուսիայի, Ռուսաստանի և Շվեդիայի ներկայացուցիչները: Նրանք արձանագրություն ստորագրեցին, որը դանիական միապետության ամբողջականությունը համարում էր համաեվրոպական հետաքրքրություն: Համաժողովը Ֆրեդերիկ VII թագավորին առաջարկեց քայլեր ձեռնարկել, որպեսզի իր ժառանգական տիրույթը չմասնատվի: Պրուսիան այդ արձանագրությունը չստորագրեց, թեև պարտավորվեց հարգել դանիական միապետության ամբողջականությունը [36, 51]:

Դանիա-պրուսական հաշտության պայմանագրի կնքումից հետո վիճահարույց հարցերը, որոնց պատճառով պատերազմ սկսվեց, մնացին չլուծված: Դքսությունները հրաժարվեցին ճանաչել Բեռլինի պայմանագիրը և շարունակեցին պայքարը Դանիայի դեմ: Այս իրողությանն անդրադառնում է «Եվրոպան»: Թերթը գրում է, որ Շվեդիի-Հոլշտայնի և դանիացիների կռիվը կրկին բորբոքվեց, դքսությունները «բացարձակապես Դանիային գլուխ ծռել չեն ուզեր, և իրենց իրաւունքն առանձին իրենց գէնքովը պաշտպանել կուզեն»: Ամենուրեք մարդիկ զինվում են և ամրություններ կառուցում, որպեսզի դանիացիներին դիմադրեն: Դքսությունների բանակը հիմա 30-40 հազար է, որն ավելի է, քան դանիացիների զորքը [26, 118]:

«Եվրոպայի» պատմելով՝ Պրուսիայի և Դանիայի միջև ձեռք բերված համաձայնությամբ 1850 թ. հուլիսի 14-15-ին պրուսացիները գեներալ Հանի հրամանատարությամբ Շվեդլիգի դքսությունից դուրս եկան: Դրանցից հետո Շվեդլիգ-Հոլշտայնցիների ու դանիացիների բանակները միմյանց դեմ դուրս եկան: Դանիացիների բանակը 45 հազար է, որից 30 հազարը գալիս է Յուտլանդիայից, իսկ 15 հազարը նավատորմն է: Հուլիսի 20-21-ին երկու բանակները գտնվում էին միմյանցից 2 մղոն հեռավորության վրա: Դանիայի թագավորը Շվեդլիգ-Հոլշտայնցիներին երկու ծանուցագիր է հանձնել, որոնցում խոստանում է «պահպանել նրանց ազգությունը, կառավարությունը և աստիճանաբար լուծել նրանց բոլոր խնդիրները, եթե իրեն հպատակվեն»: Թերթի համոզմամբ՝ դքսությունները «չեն ուզեր ամենևին հաւատալ և գլուխ ծռել», քանի որ դքսությունների հետ իրենց համերաշխությունն են արտահայտել գերմանական պետություններից եկած մեծ թվով զինվորականներ, ինչպես

նան լեհ ու հունգարացի կամավորներ, որոնք պատրաստ են համալրել Շլեզվիգ-Հոլշտայնի բանակի շարքերը [27, 122]:

Թերթն իրավացի է, որովհետև Պրուսիայի աջակցությունից զրկված դքսությունները պայքարը շարունակեցին: Նրանք հավաքեցին 34 հազար զորք, որը պրուսական զեներալ Վիլլեգենի գլխավորությամբ դիրքեր գրավեց Իստեդ, Գրյոտեսկով և Լանգ լճերի շրջանում: 1850 թ. հուլիսի 25-ին Իստեդում դանիական 39 հազար զորքը զեներալ Կրոգի գլխավորությամբ հաղթանակ տարավ դքսությունների զորքի նկատմամբ [35, 242-243; 28, 142]:

Պրուսական մամուլի լրատվությամբ «Եվրոպան» գրում է, որ Անգլիան և Ռուսաստանը համատեղ դիմել են Պրուսիային և առաջարկել զորք մտցնել Հոլշտայն ու կայունացնել այնտեղ վիճակը: Նրանք սպառնացել են, որ այս պահանջը չկատարելու դեպքում իրենց նավատորմը կմտցնեն Քիլի նավահանգիստ և կգնդակոծեն քաղաքը: Ըստ թերթի՝ Պրուսիան չի ցանկանում դա անել՝ պատճառաբանելով, որ այդ գործին «խառնվելու իրավունք չունի»: Թերթի ասելով՝ դքսությունները, օգտվելով դրանից, սեպտեմբերի 13-ին 6 հազար զինվորով հարձակվեցին դանիացիներիի վրա ու նրանց քշեցին մինչև Շլեզվիգի սահմանները, Գոխենդորֆի մոտ այրեցին փայտաշեն ամրությունները և ետ վերադարձան: Նրանց զորքն այժմ 35 հազար է, որովհետև կառավարությունը նորից գորահավաք է անցկացրել [29, 154]:

Ստացված նոր տեղեկություններով «Եվրոպան» պատմում է, որ Հոլշտայնի բանակը հոկտեմբերի 4-ին Ֆրիդրիշդատի վրա հարձակում սկսեց, բայց հանդիպելով դանիացիների դիմադրությանը՝ քաղաքը գրավել չկարողացավ և ետ քաշվեց: Հոկտեմբերի 10-ին նրանք, գրեթե 500 կորուստ տալով, մտան Ռենստրուրգ, որից հետո զինադադար հաստատվեց [30, 154; 31, 165; 32, 170]:

1850 թ. հոկտեմբերին Ֆրանկֆուրտյան խորհրդարանը միաձայն հաստատեց Բեռլինի հաշտության պայմանագիրը: Դրա դեմ բողոքեց Պրուսիայի արտաքին գործերի նախարար Ռադովիցը՝ խորհրդարանի որոշումը համարելով անօրինական: «Եվրոպայի» տեղեկություններով դեկտեմբերին Շլեզվիգ-Հոլշտայնի կառավարությունը Ֆրանկֆուրտյան միությանը հայտնեց, որ միության դեսպանի հետ հաշտություն կնքելու մասին կբանակցի «միայն առանց զենքի միջնորդութեան» [33, 198]:

Շլեզվիգ-Հոլշտայնի խնդիրն ու դանիական գահաժառանգման խնդիրը վերջնականապես լուծվեց 1852 թ. մայիսին Լոնդոնում կայացած եվրոպական պետությունների զագաթնաժողովում, որին մասնակցում էին Անգլիան, Ռուսաստանը, Ֆրանսիան, Պրուսիան, Շվեդիան և Դանիան: Մայիսի 8-ի արձանագրության առաջին հոդվածով եվրոպական պետությունները հռչակում էին դանիական միապետության տարածքային ամբողջականությունը՝ հա-

մարելով այն եվրոպական հավասարակշռության ու խաղաղության պահպանման կարևոր պայման: Դրանով դքսություններում նոր իրավական կարգ սահմանվեց: Անժառանգ Ֆրեդերիկ VII-ի մահվան դեպքում Եվրոպական պետությունները Դանիայի թագավոր ճանաչում էին թագավորի զարմիկ դուքս Քրիստիան Գյուլկսբուրգցուն [36, 66; 40, 121-122]:

«Եվրոպան» ամբողջությամբ տպագրում է Լոնդոնի գազաթնաժողովի արձանագրությունը [34, 107]:

Եզրակացություն

Վիեննայի Միիթարյան միաբանների ընկալմամբ դանիա-պրուսական պատերազմի պատճառը Շլեզվիգ-Հոլշտայնի դքսությունների անկախության ձգտումն է, որոնք ցանկանում են միանալ Գերմանական միությանը: Դրան խոչընդոտում է Դանիան, որը ցանկանում է դքսություններին միասնական սահմանադրություն շնորհելու ճանապարհով պահպանել իր տարածքային ամբողջականությունը: «Եվրոպան» պատերազմող կողմերից ոչ մեկի պայքարը չի դրվատում, որի ընթացքը լուսաբանում է բացառապես անկողմնակալ դիրքերից:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-235>

Գրականություն

1. Գալամբեարեան Գ. Պատմություն հայ լրագրութեան, Վիեննա, 1893:
2. «Եվրոպա», (Վիեննա), 1848, 8 փետրվարի, № 6:
3. «Եվրոպա», 1848, 15 փետրվարի, № 7:
4. «Եվրոպա», 1848, 4 ապրիլի, № 14:
5. «Եվրոպա», 1848, 25 ապրիլի, № 17:
6. «Եվրոպա», 1848, 2 մայիսի, № 18:
7. «Եվրոպա», 1848, 9 մայիսի, № 19:
8. «Եվրոպա», 1848, 16 մայիսի, № 20:
9. «Եվրոպա», 1848, 23 մայիսի, № 21:
10. «Եվրոպա», 1848, 30 մայիսի, № 22:
11. «Եվրոպա», 1848, 13 հունիսի, № 24:
12. «Եվրոպա», 1848, 20 հունիսի, № 25:
13. «Եվրոպա», 1848, 27 հունիսի, № 26:
14. «Եվրոպա», 1848, 18 հուլիսի, № 29:
15. «Եվրոպա», 1848, 25 հուլիսի, № 30:
16. «Եվրոպա», 1848, 8 օգոստոսի, № 32:
17. «Եվրոպա», 1848, 12 սեպտեմբերի, № 37:
18. «Եվրոպա», 1848, 26 սեպտեմբերի, № 39:

19. «Եվրոպա», 1848, 12 դեկտեմբերի, № 50:
20. «Եվրոպա», 1849, 8 մայիսի, № 19:
21. «Եվրոպա», 1849, 29 մայիսի, № 22:
22. «Եվրոպա», 1849, 5 հունիսի, № 23:
23. «Եվրոպա», 1849, 24 հուլիսի, № 30:
24. «Եվրոպա», 1849, 7 օգոստոսի, № 32:
25. «Եվրոպա», 1850, 7 հուլիսի, № 2:
26. «Եվրոպա», 1850, 23 հուլիսի, № 30:
27. «Եվրոպա», 1850, 30 հուլիսի, № 31:
28. «Եվրոպա», 1850, 3 սեպտեմբերի, № 36:
29. «Եվրոպա», 1850, 24 սեպտեմբերի, № 39:
30. «Եվրոպա», 1850, 8 հոկտեմբերի, № 41:
31. «Եվրոպա», 1850, 15 հոկտեմբերի, № 42:
32. «Եվրոպա», 1850, 22 հոկտեմբերի, № 43:
33. «Եվրոպա», 1850, 10 դեկտեմբերի, № 50:
34. «Եվրոպա», 1852, 5 հուլիսի, № 27:
35. Геделундъ Л. Н. История Дании. Пер. с дат. Петербург и Москва, 1907.
36. Дебидур А. Дипломатическая история Европы 1814-1878, т. II, Ростов-на-Дону, 1995.
37. История XIX века. Под ред. Лависса и Рамбо, т. 5, Москва, 1938.
38. История Норвегии. Отв. ред. Кан А. С. Москва, 1980.
39. История Швеции. Ред. кол. Кан А. С. и др., Москва, 1974.
40. Кан А. С. История скандинавских стран. Москва, 1980.
41. Кан С. Б. Революция 1848 года в Австрии и Германии, Москва, 1948.
42. Революции 1848-1849. Под ред. Потемкина Д. В. и Молока А. И. т. II, Москва, 1952.
43. Роотс Л. К. Шлезвиг-Голштинский вопрос и политика европейских держав в 1863-1864 годах, Таллин, 1957.
44. Ротштейн Ф. А. Из истории прусско-германской империи, Москва, 1948.
45. Хельге Палудан. История Дании. Пер. с дат. Москва, 2007.

Резюме

Ключевые слова: Шлезвиг, Гольштейн, Дания, Пруссия, война, Германский Союз, перемирие, Франкфуртский парламент, «Европа»

В начале 1848 г. в герцогствах Шлезвиг-Гольштейна развернулось национальное движение за объединение с Германским Союзом, которое переросло в датско-прусскую войну. Оно нашло отражение в армянской периодической печати того времени, в том числе в политическом еженедельнике «Европа» – органе Конгрегации венских Мхитаристов. Мхитаристы считали основной задачей своей газеты подробное освещение политических событий, чтобы читатели сами могли разобраться в обстоятельствах и оценить их. В то же время сотрудники газеты, следуя данному курсу, стремились осветить ход датско-прусской войны «с серьезностью, спокойствием, отбором материала и как можно более чистым стилем».

Стремление короля конституционно объединить герцогства с Данией, мхитаристы считали главной причиной восстания немецких герцогств Шлезвиг-Гольштейна. Они также понимали, что Шлезвиг-Гольштейн изо всех сил пытается присоединиться к Германскому Союзу. Журналисты «Европы» отмечали, что датско-прусская война вышла за рамки конфликта двух государств и приобрела общеевропейское значение. По мнению мхитаристов, датско-прусская война нарушало резолюцию 1815 года о сохранении политического баланса в Европе, принятую на Венском конгрессе. Именно поэтому ведущие европейские страны пытались без промедления остановить военные действия и подписать перемирие. Газета отмечала, что все европейские государства, стремящиеся к перемирию, преследовали свои интересы. Газета «Европа» представляла условия перемирия, обращалась к реакции на них во Франкфуртском парламенте и обсуждала процесс ратификации. Газета называла участников сентябрьских событий «бунтовщиками».

Мхитаристы подчеркивали, что жители герцогств не хотели подчиняться Дании, против которой они возобновили войну после истечения сроков перемирия. Мхитаристы не встали ни на одну из сторон в этом конфликте и не одобряли их борьбу. Понимая цель каждой из противоборствующих сторон, мхитаристы освещали эту борьбу с позиций беспристрастности и нейтралитета.

“The Europe” Weekly on the Danish-Prussian War

Feliks Movsisyan

Summary

Key words: *Schleswig, Holstein, Denmark, Prussia, war, German Union, armistice, Frankfurt Parliament, “The Europe”*

German Union unfolded in the duchies of Schleswig-Holstein, which turned into the Danish-Prussian war. It found its response in the Armenian press of the time, as well as in “The Europe” political weekly of the Mkhitaryan Congregation in Vienna. The Mkhitaryan Congregates considered the comprehensive representation of the political events the main task of their newspaper; so that readers would be able to evaluate the facts objectively. Simultaneously, the staff of the weekly sought to cover the course of the Danish-Prussian war with “gravity, calmness, choice and distinct style”.

The Mkhitaryans considered the King’s desire to constitutionally unify the duchies with Denmark as the main reason for the German Schleswig-Holstein duchies to rise and take up arms. They also knew that Schleswig-Holstein was struggling to join the German Union. The reporters of “The Europe” noticed that the Danish-Prussian war had gone beyond the scope of the conflict between the two states and had acquired Pan-European significance. According to the Mkhitaryans, the Danish-Prussian war violated the decision of the Vienna Assembly of 1815 to maintain political balance in Europe. That’s why the leading European countries were trying to stop the war as quickly as possible and sign a truce. The weekly also stated the fact that the European states, seeking a truce, pursued their own interests. “The Europe” presented the terms of the armistice, discussed its reaction in the Frankfurt Parliament and the ratification of the armistice. The weekly called the participants of the September events “rioters”.

The Mkhitaryans noted that the population of the duchies didn’t want to obey Denmark, against which they resumed the war after the expiration of armistice. The Mkhitaryans didn’t try to praise any of the parties in the conflict. They didn’t approve their struggle either. Understanding the goal of the struggling sides, the Mkhitaryans commented on their struggle from the positions of impartiality and neutrality.

Ներկայացվել է 10.03.2023 թ.

Գրախոսվել է 07.04.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.